

BOHEMISTIKA NA LITVĚ

ALMIS GRYBAUSKAS

Česko-litevské vztahy začaly křížáckými výpravami českých rytířů do Pobaltí a vyvrcholily v roce 1424, když husité zvolili na český trůn Zikmunda Karybuta, synovce velkoknížete Vytautase, a vládou Jagellonců, jedné z větví litevské dynastie Gediminovců.

Kulturní styky začaly založením litevské koleje pražské univerzity roku 1397, nad níž držel záštitu (alespoň formální) sám mistr Jan Hus, který byl též autorem jejího statutu. Na tyto styky lze pohlížet v širších souvislostech evropské reformace a protireformace. Zatím nevíme, jak se v první tištěné litevské knize (1547) ocitl překlad jedné z duchovních písní Jana Husa, ale je to první doložený překlad českého textu a jeden z prvních překladů do litevštiny vůbec. Do těchto souvislostí lze zařadit návštěvu J. A. Komenského na Litvě a jeho působení mezi litevskými kalvinisty, účast na jejich synodu v Ariogale v roce 1644, kde se Komenský vyslovil pro spojení Jednoty bratrské s dalšími nekatolickými církvemi.

Kulturní vztahy Litvy a Čech v době národního obrození lze pojmenovat "české paradigma". Úspěch působení českých buditelů a obrozenců v zemi obdobné velikosti a obdobného historického osudu, se stalo vzorem a příkladem pro první národně uvědomělé litevské vzdělance. Rozhodující význam má pobyt patriarchy litevského národního obrození doktora Jonase Basanavičiuse v Praze v letech 1882-1884. Během svého pražského pobytu připravil k tisku několik čísel prvního litevského časopisu Aušra, který byl od roku 1883 v tištěn ve Východním Prusku. Podle slov Jonase Basanavičiuse je "Praha kolébkou nově narozeného litevského národního uvědomění".

České národní obrození v mnoha ohledech sloužilo jako příklad pro Litvu. První litevské společnosti se formovaly podle vzoru Matice české, často byli připomínáni J. Jungmann, F. Palacký a P. J. Šafařík.

Ve své romantické poezii neopomíjel Čechy ani největší básník národního obrození Maironis. Vzniklo množství textů opakujících a parafrázujících začátek české národní hymny *Kde domov můj* (J. Vanagaitis, F. Bajoraitis, Vydūnas, Maironis). Tuto řadu zahájil K. Sakalauskas v roce 1904. Významný kulturní činitel Povilas Višinskis, jenž podporoval literární tvorbu prvních spisovatelek, Julije Žemaitėové a Ragany Šatrijosové, v roce 1900 uveřejnil článek o Karolině Světlé, jímž chtěl inspirovat litevské ženy k literární činnosti.

Zájem o Čechy nezanikl ani po obnovení litevské státnosti v roce 1918. Byly přeloženy texty T. G. Masaryka a E. Beneše o sociální otázce a demokracii. Celkový obraz o Československu mohli litevští čtenáři získat z knihy *Čekoslovaku Respublika* od profesora Jana Beblavého, který jako host přednášel na evangelické teologické fakultě Kaunaské univerzity.

České paradigma postupně dostalo novou náplň, a sice jako příklad vzorné demokratické země. Začaly vycházet překlady české literatury.

Vrcholem bohemistické aktivity byla antologie moderní české povídky v roce 1936, v níž bylo zastoupeno 16 autorů. Vedle K. Čapka, V. Vančury, I. Olbrachta se v ní objevili též J. Durych, J. Čep, E. Hostovský. Antologii připravil překladatel Pranas Ramutis-Dovalga, jenž v obsáhlé studii načrtl vývoj českého písemnictví od jeho vzniku po současnost. Jsou to zatím nejlepší litevsky psané dějiny české literatury.

Pravda, byly i dřívější pokusy. Tak v roce 1920 v deníku *Lietuva* (č. 43) vyšel článek básníka Balyse Sruogy *Čekų literatūros istorijos trupiniai* (Střípky z dějin české literatury), v němž po stručném historickém přehledu věnuje více pozornosti O. Březinovi. Roku 1926 vydal *Stručné dějiny obecné literatury* Maironis. Bohužel české literatuře zařazené mezi jinými slovanskými literaturami bylo věnováno málo místa, a z toho ještě větší část patřila *Rukopisu královédvorskému* (romantik Maironis považoval národní epos za nejvýznamnější literární žánr) a diskusi kolem něho. Zbývajících několik vět bylo věnováno J. Kollárovi a J. Vrchlickému.

Překládaly se nejenom povídky. Vydávány byly romány (K. Čapka, J. Haška, J. Koptý aj.), v divadlech se hrály Čapkovy hry, promítaly se české filmy (například *Plukovník Švec* podle románu Rudolfa Medka). Mnoho z české poezie přeložil básník Vytautas Sirijos-Gira. Všechno však přerušila druhá světová válka a trojí okupace.

Po válce se také vydávaly překlady české literatury. Pevládali J. Fučík, M. Majerová, M. Pujmanová (ne vždy překládaní z češtiny). Návrat českého paradigmatu do kulturního vědomí je spojen s pražským jarem 1968. Mnozí mladí lidé se v těch měsících začali učit česky. Z pochopitelných důvodů tento návrat nezůstal doložen v tehdejší tisku. Za důkaz zvýšeného zájmu můžeme pokládat učebnici českého jazyka, kterou v roce 1973 jako vysokoškolské skriptum napsal profesor Arnoldas Piročkinas.

V roce 1969 vyšel v exilovém časopisu *Metmenys* (č. 18) článek *Poznámky o české literatuře a dějinách*. Autor – exilový prozaik a dramatik Algirdas Landsbergis – vzpomíná na předválečnou Litvu: "Komickou literaturou par excellence byl Hašek, současnou utopií – Čapek, romantikou života v lůně přírody i legendou – Olbracht." Větší část článku byla věnována kulturnímu životu pražského jara. Zmiňuje se o českém filmu, divadle, píše o próze B. Hrabala, L. Vaculíka, V. Linhartové. Poezie byla zastoupena ukázkami z tvorby F. Halase, M. Holuba, M. Macourka.

Možná bylo i příznačné, že v okupované Litvě v jediném nakladatelství krásné literatury zastávali důležité funkce překladatelé české a slovenské literatury – Vytautas Visockas a Stasys Sabonis. Díky ediční a překladatelské iniciativě vyšla základní díla české prózy: B. Němcové, J. Nerudy, V. Vančury, A. Jiráska, nové překlady K. Čapka, J. Haška, kniha poezie *Kazeta českých básníků*. Každé vydání doprovázely předmluvy, za zvlášť podrobnou studii můžeme pokládat úvod do tzv. litevských poem J. Zeyera od profesora Arnoldase Piročkinase. Zeyerovi věnoval samostatnou kapitolu ve své knize o litevských inspiracích ve světové literatuře též exilový literární vědec Antanas Šešplaukis-Tyruolis (*Lietuva pasaulinėje literatūroje*, Chicago 1985).

Máme také možnost porovnat antologii české povídky vydanou v roce 1984 s předválečnou. Je v ní zastoupen větší počet autorů (25) i rozsáhlejší období – od 19. století až po současnost. Chybějí autoři ideologicky "škodliví" a exiloví, zařazení jsou reprezentanti spisovatelské nomenklatury. Předmluva se víc soustřeďuje na vývoj české povídky a není tak podrobná jako v antologii předválečné.

Za zmínku stojí případ dramatika a novelisty Raimundase Samulevičiuse (1937-1981). Tento kaunaský spisovatel, který byl za záhadných okolností zastřelen v jednom vilniuském bytě, se v posledních letech svého krátkého života učil česky a v tisku publikoval články o českém divadle a kultuře. Napsal také delší povídku – *Setkání s Jindřichem*,¹ v níž milostný příběh a reportérsky líčená setkání Litevce v pražské letní škole českého jazyka se prolínají s životním příběhem jeho předka – litevského knížete Butautase, jenž při křtu přijal německé jméno Heinrich, strávil život na dvoře Karla IV. a byl pohřben v podzemí kostela sv. Tomáše. Ačkoli je těžké mluvit o umělecké stránce povídky, její text je prosáknut hlubokou sympatií k Čechům a bohatou bohemistickou látkou. Zdá se, že jsme v osobě R. Samulevičiuse ztratili potenciálně významného bohemistu.

Za vrchol literárněvědné bohemistiky poválečného období považují studii A. Landsbergise *Ekologická estetika v písemnictví východní Evropy*,² v níž komparatistický pohled na prózu Milana Kundery a Antanase Škémy (1914-1961) zasahuje širší kontext moderní literatury střední a východní Evropy, jež se porovnává s mytologizujícími trendy v literaturách západní Evropy i Spojených států. Stať končí závěrem, že tzv. ekologická estetika ve střední Evropě a v baltských zemích zasluhuje větší pozornost. Myslím si, že tyto úvahy neztratily na aktuálnosti ani v radikálně změněné situaci, a to nejen literární.

---

¹ Susitikimas su Indžichu, *Nemunas* 1980, č. 8-9; *Pergalė* 1980, č. 11; knižně *Kanaleta pokštas*, Vilnius 1987.

² Ekologinė estetika Rytų Europos raštijoje, *Metmenys* 1973, č. 25.

Když se v letech 1988-89 pomalu začala uvolňovat cenzura, objevila se v tehdy jediném literárním týdeníku celá řada statí o umlčovaných i exilových českých spisovatelích, o samizdatu i undergroundu, o alternativní kultuře vůbec, o Čechách i střední Evropě jako regionu svébytné kultury. Také nový samostatný litevský stát věnuje mnoho pozornosti dění v České republice – většinou jeho politické stránce. Tak se zmiňované české paradigma znovu proměnilo ve více či méně reálný příklad úspěšné politické i hospodářské transformace bývalé "socialistické země". Proto i z překladů posledních let měly největší ohlas Havlovy eseje a Čapkovy *Hovory s T. G. Masarykem*.

České kultuře je věnován bulletin Litevsko-české společnosti, v němž obsažený článek o literárních vztazích našich zemí uveřejnila literární badatelka Biruté Masionienėová. V téže revui se na pokračování tisknou české dějiny. Momentálně se v Praze pracuje na prvním litevsko-českém a česko-litevském slovníku. V letošním roce se na Vilniuské univerzitě poprvé začíná přednášet čeština jako samostatný obor, což slibuje příchod nové generace překladatelů a bohemistů, kontinuitu na pevných akademických základech.